

واکاوی مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی ایران

لادن سلیمی^۱، حکیمه کبیری نسب^{۲*}

۱. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد واحد ساری، ساری، ایران.

۲. دانشجوی دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه آزاد واحد ساری، ساری، ایران. (نویسنده مسئول).

فصلنامه ایده‌های نو در تعلیم و تربیت، دوره دوم، شماره پنجم، زمستان ۱۴۰۱، صفحات ۴۵-۵۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۸

چکیده

دانشگاه‌ها نقش مهمی را در ایجاد توانایی نسل آینده به منظور دستیابی به موفقیت، رویارویی با پدیده جهانی‌شدن و رشد اقتصادی و ساخت آینده‌ای پایدار در سراسر جهان ایفا می‌کنند و مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان به موضوعی محوری و تأثیرگذار در مراکز آموزش عالی در قرن بیست و یکم تبدیل شده است. در این راستا پژوهش حاضر به واکاوی مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی ایران می‌پردازد. برای جمع‌آوری اطلاعات پایگاه‌های اطلاعاتی و علمی جهاد دانشگاهی، گوگل اسکولار، مگ ایران، ایرانداک، نورمگز، sid و مجلات و فصلنامه‌های مطالعات و برنامه‌ریزی درسی آموزش عالی با عنوان و کلیدواژه مسئولیت‌پذیری اجتماعی و آموزش عالی در بازه زمانی بین سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۲۲ مورد جستجو قرار گرفت. پژوهش‌هایی که نقش مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در آموزش عالی مورد بررسی قرار داده بودند به روش مروری سیستماتیک، از میان ۳۵ مقاله بررسی شده به عنوان جامعه آماری و ۱۶ مقاله باروش نمونه‌گیری هدفمند، به عنوان نمونه آماری انتخاب و در قالب ساختاری تنظیم شد. شاخص‌های شناسایی شده از مقالات منتخب در هفت مقوله که شامل بعد مسئولیت‌پذیری قانونی، اخلاقی، زیست‌محیطی، آموزش و پژوهش، توسعه اجتماعی و اقتصادی و نوع‌دوستی استخراج و مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌ها ثمرات زیادی را برای دولت‌ها دارد و توجه مدیران و دست‌اندرکاران و اعضای هیات علمی دانشجویان دانشگاه‌ها می‌تواند در رفع مشکلات جامعه نقش اساسی را ایفا نمایند، همچنین دانشگاه‌ها پایبندی به مسئولیت‌های اجتماعی را نوعی سرمایه‌گذاری انسانی- اجتماعی جهت توسعه اقتصادی- اجتماعی ملت‌ها می‌دانند.

واژه‌های کلیدی: مسئولیت‌پذیری اجتماعی، آموزش عالی، مؤلفه‌ها.

مقدمه

مسئولیت‌پذیری اجتماعی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی یک جامعه مدنی است که در هر جامعه‌ای افراد و نهادهای دولتی و غیردولتی با تأکید بر تبعیت از قوانین مدنی جامعه، آموزه‌های ارزشی و هنجارهای مطابق با فرهنگ همان جامعه را از دوران کودکی به‌وسیله ارتباطات اجتماعی، تعامل‌پذیری و کنش‌های متقابل اجتماعی رودررو، به‌صورت‌های مستقیم و غیرمستقیم آموزش می‌دهند.

مسئولیت‌پذیری در ابعاد فردی و اجتماعی، مفهومی است که می‌تواند وسیله و ابزار خوبی برای حفظ انسجام اجتماعی در عین احترام به تفاوت‌های موجود و فهم آن‌ها باشد. درواقع یکی از معانی مسئولیت‌پذیری هماهنگی با قوانین اجتماعی و برآورده کردن انتظاراتی است که جامعه از فرد دارد، پس به‌نوعی احساس التزام به عمل در موقعیت‌های گوناگون به دلیل تقید نسبت به سایرین خواهد بود (سبحانی نژاد و فردانش، ۱۳۷۹). رفتار مسئولانه به توسعه دانش و توانایی‌های شناختی فرد کمک می‌نماید. افراد در جریان تعامل با سایرین و درک موضوعات گوناگون، به آگاهی‌های اجتماعی خود افزوده و از این طریق مهارت‌های اجتماعی لازم را جهت اقدام در عرصه اجتماعی به دست می‌آورند. با توجه به این‌که مسئولیت‌پذیری اجتماعی، توانایی‌های اجتماعی، انگیزه تحصیلی، توجه به مباحث اخلاقی و اجتماعی، انضباط شخصی، احساس وظیفه نسبت به دیگران، احترام به دیگران، تعهد به اجتماع و... را افزایش می‌دهد توجه به این مسئله حائز اهمیت است (ایمان و جلائیان، ۱۳۸۹). انسان برای حفظ حیات خود، زندگی در گروه‌ها را برگزیده و با این انتخاب، مزیت‌ها و محدودیت‌های آن را نیز پذیرفته است؛ درعین‌حال، زندگی گروهی به شکوفایی بعضی از ظرفیت‌های وجودی نوع بشر نیز کمک کرده است. علاوه بر این، یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسان، نیاز به برقراری رابطه با دیگران و مسئول بودن در برابر جامعه و مردم است آثار سودمندی که به برکت ارتباط با جامعه و اجتماع نصیب انسان می‌شود، بی‌شک سبب ایجاد حس مسئولیت آدمی در برابر آنان خواهد شد و در این رهگذر، کمترین وظیفه ما بازداشتن خویش از آزار رساندن به دیگران است که بر این اساس، تنها در سایه احساس مسئولیت در برابر جامعه است که رعایت حقوق دیگران معنا پیدا می‌کند و شومی ظلم و ستم آشکار می‌شود (اقدام پورو همکاران، ۱۳۹۶).

آموزش عالی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و سازنده‌ترین نهادهای اجتماعی که باید به اعتلای خلاقیت، توانمندی و توسعه همه‌جانبه اجتماع بیندیشد، در دهه‌های اخیر با تحولات بسیاری روبرو بوده است. این نهاد برای حفظ پویایی خود نیازمند برنامه‌ریزی راهبردی، بهبود فرایندها و اتخاذ روش‌های مناسب می‌باشد سیاستی که آثار آن در عملکرد نهادهای آموزش عالی مؤثر بوده است (بوی و همکاران، ۲۰۰۷؛ ایندروز، ۲۰۱۵).

نهاد آموزش عالی به‌عنوان بخشی از نهادهای اجتماعی، با پرورش نیروی انسانی آگاه به مسئولیت‌های اجتماعی در کنار مسئولیت‌های حرفه‌ای تأثیر غیرقابل‌انکاری در توسعه اجتماعی جوامع خواهد داشت، دستیابی به جامعه مدنی و دموکراسی اجتماعی امکان‌پذیر نخواهد بود مگر باوجود شهروندانی آگاه به حقوق مدنی، مسئولیت‌پذیر اجتماعی و ارتباط و انسجام بین مردم و حکمرانان سیاسی فارغ‌التحصیلان آموزش عالی نیز فقط متخصص در رشته‌ای خاص نیستند، آن‌ها درعین‌حال شهروندانی با نقش‌هایی گسترده در سیستم اجتماعی هستند که ضرورتاً همیشه فعالیت‌های درآمدزا قلمداد نمی‌شوند. محیط دانشگاهی باید جوانان را برای این‌گونه نقش‌ها آماده سازد و این کار با آموزش‌های تخصصی سطح بالا، جداشده از سیستم اجتماعی سازگار نیست؛ بنابراین آموزش‌های دانشگاهی درعین‌حال که منفرد است باید در بطن جامعه ملی و جهانی قرار گیرد و در بطن آن‌ها به صورتی مستمر بازبینی و اصلاح شود. زمانی می‌توان عملکرد دانشگاه را خوب ارزیابی کرد که هدف آن تولید دانش‌آموختگان مطلع، متفکر و خود هدایت‌گر باشد به‌طوری‌که دانشجویان به‌صورت مسئولانه عمل کنند و مهارت‌های حل مسئله و تفکر انتقادی داشته باشند. درعین‌حال دانشگاه باید بتواند به دانشجو از طریق برنامه‌های متنوع و منعطف و راهبردهای مناسب آموزش توجه کند، به‌نوعی که فرایند یادگیری متمرکز بر دانشجو باشد. این رویکرد آموزشی در جوی همکارانه و مسئولانه در دانشکده‌ها و با وفاق جمعی از آموزش و فرایند تضمین کیفیت آموزشی تحقق پذیرد (یمینی دوزی سرخابی، ۱۳۹۱). از این‌رو دانشگاه‌ها برای رویارویی با چالش‌ها و فرصت‌ها، باید شکل و ساختار خود را تغییر دهند و نقش مهمی را در ایجاد توانایی نسل آینده به‌منظور دستیابی به موفقیت، رویارویی با پدیده جهانی‌شدن و رشد اقتصادی و ساخت آینده‌ای پایدار برای مردم در سراسر جهان ایفا کنند. در این راستا، مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، به موضوع محوری بحث‌های تأثیرگذار در سازمان‌های مربوط به آموزش عالی در قرن بیست و یکم تبدیل شده است. به‌رغم اهمیت و ضرورت مسئولیت اجتماعی دانشگاهی متأسفانه در دانشگاه‌های ایران، به

پیاده سازی رویکرد مسئولیت پذیری اجتماعی توجه چندانی نشده و به منظور تدوین الگوی مناسب عملی، در این رابطه تلاش خاصی صورت نگرفته است. با توجه به این که دانشگاه ها نقش مهمی را در ایجاد توانایی نسل آینده به منظور دستیابی به موفقیت، رویارویی با پدیده جهانی شدن و رشد اقتصادی و ساخت آینده ای پایدار برای مردم در سراسر جهان ایفا می کنند و همین طور اهمیت بالای مسئولیت پذیری اجتماعی در دانشگاه ها، پژوهش حاضر به واکاوی مؤلفه های مسئولیت پذیری اجتماعی در آموزش عالی ایران می پردازد.

روش پژوهش

برای جمع آوری این اطلاعات پایگاه های اطلاعاتی گوگل اسکولار، مگ ایران، ایرانداک، نورمگز، sid و پایگاه اطلاعاتی و علمی جهاد دانشگاهی و مجلات و فصلنامه های مطالعات و برنامه ریزی درسی آموزش عالی با کلیدواژه و عناوین موضوع مسئولیت پذیری اجتماعی و آموزش عالی در بازه زمانی بین سال های ۲۰۱۲-۲۰۲۲ مورد جستجو و مقایسه قرار گرفت.

نکته قابل ذکر این که با توجه به عنوان، واژگان کلیدی و چکیده مقالات و با در نظر گرفتن معیارهای پژوهش مروری سیستماتیک پس از کنار گذاشتن مقالات تکراری و غیر مرتبط، تقریباً ۳۵ مقاله به عنوان جامعه آماری برای مطالعه متن انتخاب شدند که از بین آن ها با روش نمونه گیری هدفمند، در نهایت ۱۶ مقاله مناسب تر و مرتبط تر به عنوان نمونه آماری با مؤلفه مسئولیت پذیری اجتماعی، مؤلفه های مسئولیت اجتماعی و آموزش عالی از مقاله های مرتبط استخراج و در قالب ساختاری تنظیم شد. ۱۶ مقاله منتخب همگی در عنوان پژوهش به بررسی مؤلفه های مسئولیت پذیری در آموزش عالی پرداخته و بقیه پژوهش ها به مؤلفه مسئولیت اجتماعی در دوره ابتدایی و متوسطه اول و دوم بوده است که از دایره پژوهش کنار گذاشته شده و به دلیل اهمیت و ضرورت بررسی مؤلفه مسئولیت پذیری اجتماعی در آموزش عالی که مهم ترین مقطع علمی و آموزشی کشور است پرداخته شده است. از میان مقاله های استفاده شده ۶ مقاله به روش کیفی و ۱۰ مقاله دیگر به روش پیمایشی و توصیفی انجام شده است.

تاریخچه مسئولیت پذیری اجتماعی

زندگی اجتماعی انسان ها همیشه با احساس تعهد و مسئولیت پذیری همراه است در گذر زمان، دلیل های زیادی برای این درخواست و ضرورت تشکیل این احساس همگانی ارائه شده است. به طور کلی، چهار چوب نظری مسئولیت پذیری اجتماعی از داخل فلسفه اخلاق و با توضیح نقش مناسب انسان ها در زندگی جمعی شکل می گیرد. این نقش ها با تعهدات و مسئولیت ها همراه است. وجه مشترک مفهوم مسئولیت اجتماعی در همه انواع فلسفه اخلاق، پذیرش همدلی ها و وفاداری ها در کنار پیوندها و دل بستگی ها بوده است. از نظر مک اینتایر ذات انسان به ویژگی ها و خصوصیت های اجتماعی وابسته است و فعالان اخلاقی، توانایی های خود را در تعهدات و وفاداری های اجتماعی دنبال می کنند (براتعلی پور، ۱۳۸۶). تاریخچه مسئولیت اجتماعی به دهه پنجاه میلادی برمی گردد. در دهه شصت میلادی اولین تلاش ها برای ارائه یک ایده و تصویر مناسب تر شروع شد. سه محقق مربوط به موضوع در آن زمان دیویس، فردریک و مک گویر می باشد.

تعریف مسئولیت پذیری اجتماعی

اصطلاح مسئولیت پذیری از نظر لغوی به معنای موظف بودن به انجام دادن امری است. در معنای عام حقوقی نیز مسئولیت به مفهوم متعهد و موظف بودن شخص به. به علاوه، صاحب نظران و متخصصان مختلف نیز انجام یا ترک عملی است (شهیدی، ۱۳۸۹). برداشت ها و تبیین های خاصی را در مورد معنا و مفهوم مسئولیت پذیری ارائه کرده اند. از دیدگاه فروم مسئولیت پذیری صرفاً وظیفه یا تکلیفی نیست که باید توسط یک فرد انجام بگیرد، بلکه برعکس، بیانگر نوعی احساس و حالت است که توسط خود فرد برانگیخته شده و حامل و در بر دارنده پاسخ و واکنش فرد نسبت به نیازهای دیگران به صورت آشکار یا پنهان است.

درعین حال، شلنجر و همکاران (۱۹۹۴) معتقدند که مسئولیت پذیری، پدیده ای است که افراد را به جامعه پیوند داده، خودکنترلی را برای فرد و کنترل اجتماعی را برای جامعه انسانی به همراه دارد. مرگلر و همکاران (۲۰۰۷) معتقدند که مسئولیت پذیری در معنای توانایی نظم دادن به تفکر، احساسات و رفتار فردی همراه با اراده و قدرت انتخاب گری خود به عنوان مسئول و پاسخگوی اصلی، مسئولیت پذیری به مثابه الزام و پیامدهای فردی و اجتماعی آن است. از دیدگاه سرتو تعهد درونی فرد برای انجام مطلوب همه فعالیت هایی است که به عهده او گذاشته شده و نشأت گرفته از

واقعیت های درونی هر فرد است. لذا این مفهوم با پذیرش و انجام یک مسئولیت یا وظیفه، متناسب با سطح توانایی ها، استعدادها و علایق فردی همراه است؛ اما کogan در تحلیل مقوله شهروندی اشاره به ابعاد مسئولیت فردی، اجتماعی، مکانی و زمانی آن می کند که فراگیران همانند شهروندان آینده باید مسئولیت و پیامدهای عمومی تصمیم گیری های فردی و عمومی را درک کنند و قادر باشند در شرایط و موقعیت های مختلف فعالیت کرده، کنش متقابل برقرار کنند. در ضمن آن ها باید یاد بگیرند که فراتر از خود و جامعه پیرامونی، در حیطه جامعه بزرگ تر؛ یعنی شهر، کشور و حتی جهان، دارای وظیفه و مسئولیت باشند.

همچنین طالب زاده و همکاران (۱۳۸۷) در تعریف عملیاتی خود از مسئولیت پذیری، معتقدند این مهارت شامل مواردی همچون: مراقبت از خود و محیط، پذیرش نتیجه عمل، رعایت مقررات، انجام تکالیف و وظایف محوله (انجام سر وقت تکالیف و کار و تمرکز و اتمام آن) است. در عین حال، صاحب نظران مذکور تأکید می کنند که مهارت مسئولیت پذیری و انجام وظایف و مسئولیت های محوله، مستلزم همکاری با افراد است و این همکاری زمانی موفقیت آمیز است که در آن همدلی وجود داشته باشد. به علاوه، انجام مسئولیت در هر سطحی، بیانگر مهارت ابراز وجود در فرد است.

مسئولیت اجتماعی دانشگاه

در دو دهه گذشته، موضوع مسئولیت اجتماعی و به کارگیری راهبردهای آن در بستر دانشگاه ها بسیار مورد توجه قرار گرفته است. مسئولیت اجتماعی دانشگاه ها بر پیوند میان دانش تولید شده در زمینه و بستر کاربردی آن و نیازهای محلی، ملی و جهانی دلالت دارد. هدف اصلی از این مسئولیت ارتقای سودمندی اجتماعی از دانش و در نتیجه کمک به بهبود کیفیت زندگی است (احمدی و جمهری، ۱۳۸۰). ریسر مسئولیت اجتماعی دانشگاه ها را این گونه تعریف می کند: مسئولیت اجتماعی دانشگاه ها یک سیاست برای عملکرد اخلاقی جامعه دانشگاهی (دانشجویان، مدیران دانشگاه، کارکنان و اعضای هیئت علمی) است که از طریق مدیریت مسئولانه آموزشی، شناختی، پژوهشی، نیروی کار و اخلاقی که توسط دانشگاه در تعامل دوطرفه با جامعه در جهت پیشبرد توسعه اجتماعی بشریت است، اعمال می شود (هاستوتی، هاریاتی و لاکو، ۲۰۲۰).

به طور کلی مسئولیت اجتماعی دانشگاه ها طیف وسیعی از اعمال و فرایندهایی را شامل می شود که برای پاسخ به نیازهای محیط به شیوه ای مناسب و مؤثر تلاش می کند. این رویکرد اهمیت زیادی دارد چون جهانی شدن و کاربردی شدن مدل های نئولیبرال توسعه اقتصادی منجر به بحران های اجتماعی شده که دانشگاه ها باید با ارائه راه حل های نو، پیچیدگی مسائل جاری در سطوح ملی و منطقه ای را حل کنند. چنین راه حل های نو نیازمند آن خواهد بود که دانشگاه ها پیوند پویایی بین کارکردهای اصلی و تجدیدنظر در نقش خود در حل مسائل پیچیده قرن بیست و یکم ایجاد نمایند (شبکه جهانی دانشگاه برای نوآوری، ۲۰۰۹). نقش دانشگاه ها از تاریخ تأسیس دانشگاه آکسفورد به سال ۱۱۸۷ تاکنون از حافظان مستقل دانش به نهادهایی که به جامعه خدمت می کنند، تغییر یافت. براین اساس دانشگاه ها موظفاند دانش را برای خدمت به جامعه خلق و اشاعه دهند (وایت، ۲۰۰۸). چنان که امروزه دانشگاه های مدرن مهم ترین و اساسی ترین رسالت خود را در نقش دانش آفرینی، نشر دانش به این معنی که دانش خلق شده از طریق تحقیق انتشار یابد و نیز خدمت به جامعه که ناظر بر انتقال دانش خلق شده در سطح جامعه وسیع تر هست، معرفی می کنند (لوون و اوسترلینک، ۲۰۰۵).

مرگلر و همکاران (۲۰۰۷) مسئولیت پذیری را توانایی نظم دادن به تفکرات، احساسات و رفتار همراه با اراده برای در نظر گرفتن خود به عنوان مسئول انتخاب هایی که انجام می دهند و پیامدهای فردی و اجتماعی آن ها تعریف کرده اند.

از این منظر آموزش و پژوهش به عنوان کارکردهای اصلی دانشگاه تنها در خدمت به جامعه معنا و مفهوم پیدا می کنند (وایت، ۲۰۰۸)؛ بنابراین می توان مطرح کرد دانشگاه به عنوان عالی ترین نظام آموزشی، قانون پرورش نخبگان، برگزیدگان و کارگزاران آتیه کشور است. دانش و بینشی که افراد در دانشگاه پیدا می کنند و به صورت قابلیت ها و توانایی های فنی و تخصصی و نگرش ها و گرایش ها در آنان ظاهر می شود، عامل بسیار مؤثری در شکل گیری خوی و منش اجتماعی و سوگیری سیاسی آن هاست و در حقیقت آینده اجتماع را پی ریزی می کنند. هم چنین آموزش "شهروندان مسئولیت پذیر" در بخشی دیگر از تعاریف نقش پررنگی دارد. بر این اساس، هدف دیگر دانشگاه ها، تربیت شهروندانی که می توانند از نظر سیاسی،

اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی به جامعه‌ای عادلانه و مترقی کمک کنند، است. از این رو تقویت ارزش‌هایی چون تعهد مدنی در دانشجویان و کارکنان دانشگاهی به منظور ارائه خدمات اجتماعی به جوامع محلی خود اهمیت زیادی می‌یابد و دانشگاه‌ها باید زمینه مناسب برای تبدیل دانشجویان به متخصصانی نقاد، تحلیل‌گر و سازشگر را فراهم کنند. به عبارت دیگر هدف دانشگاه‌ها، تربیت شهروندان جهانی است که می‌توانند نقش مهمی در تضمین اهداف توسعه پایدار داشته باشند و به حل مسائل اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی کمک کنند.

اهمیت تأثیرگذاری دانشگاه در جامعه

تأثیرگذاری دانشگاه در جامعه بسیار مهم است و نباید از آن غافل شد؛ موضوع مسئولیت اجتماعی بخشی در آموزش و دانشگاه تجربه می‌شود و بخش مهم‌تر آن در جامعه تجربه می‌شود. از این رو مسئولیت اجتماعی دانشگاه فقط در حوزه آموزش و پرورش وجود ندارد و این مسئولیت‌پذیری در حوزه‌های نوآوری و کارآفرینی و همچنین کارگروهی و خود مدیریتی هم باید وجود داشته باشد تا فرد بتواند قابلیت‌های خود را بیشتر نشان دهد. این که مسئولیت‌پذیری تا این اندازه در دانشگاه مهم است به این دلیل است که دانشگاه تأمین‌کننده اصلی منابع انسانی است، توسعه کشور منوط به توسعه انسانی است و هرچه بیشتر و بهتر روی منابع انسانی سرمایه‌گذاری کنیم طبیعتاً توسعه کشور هم پایدارتر، منطقی‌تر و اصولی‌تر خواهد بود. درواقع فردی که در دانشگاه آموزش می‌بیند و دانش آموخته می‌شود، دانشگاه باید کمک کند تمام جنبه‌های فردی علمی، انسانی و اخلاقی این فرد ارتقا پیدا کند.

مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه

به طور کلی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه را می‌توان بر اساس ارزش‌های دانشگاه و عملکردهای آن شامل آموزش، پژوهش و خدمات طبقه‌بندی نمود که در ادامه به هریک از آن‌ها به تفصیل اشاره شده است:

ارزش‌های دانشگاه: در رویکرد مسئولیت اجتماعی، ارزش‌ها به عنوان نیروی محرکه و مبنای اقدامات، تصمیمات و عملکردهای دانشگاه محسوب می‌شوند. به گفته صاحب‌نظران، سه مؤلفه اصلی در زمینه ارزش‌ها در رویکرد مسئولیت اجتماعی، اخلاق، مشارکت و شفافیت است. اخلاق به عنوان معیاری مهم برای ارزیابی عملکرد دانشگاه نقش مهمی در این رویکرد دارد. درواقع اخلاق وسیله‌ای برای اطمینان از درستی تصمیمات و اقدامات دانشگاه است و می‌تواند فعالیت‌های دانشگاه را بهبود دهد. هدف آن حاکمیت قانون، احترام به دیگران، توزیع عادلانه منابع، ایجاد برابری و تنوع در همه فعالیت‌ها، رفتار منصفانه با همه، پایبندی به تمامی ارزش‌های توسعه پایدار از طریق تنظیم ضوابط اخلاقی و برقراری یک مکانیزم نظارتی است. همچنین شفافیت در این رویکرد به عنوان معیاری که به ذینفعان، اجازه می‌دهد تا از آمارها، تصمیمات و سیاست‌های دانشگاه آگاه شوند، اهمیت بسیار بالایی دارد. فراهم کردن دسترسی آزاد به اطلاعات، اشتراک‌گذاری منابع، انتشار نتایج فعالیت‌های دانشگاه و فراهم کردن زمینه مشارکت ذینفعان در شکل‌گیری و به کارگیری علاوه بر آن مشارکت یکی دیگر از مؤلفه‌های کلیدی در این، سیاست‌های دانشگاه از جمله موارد قابل توجه در این حوزه است. رویکرد است که از تعامل و همکاری با متخصصین رشته‌های دیگر و دانشگاه‌های هم‌تا گرفته تا مشارکت در جامعه و حتی جهان را شامل می‌شود؛ به طوری که بتوان از طریق وصل کردن فعالیت‌های دانشگاه (آموزش، پژوهش و خدمات) با جامعه، نیازها و سفارش‌های اجتماعی و اقتصادی را برطرف نمود.

آموزش: در این رویکرد دغدغه اصلی به کارگیری یک فرآیند مستمر و باکیفیت برای تربیت شهروندان فعال و متعهد باهدف رفع نیازهای اقتصادی و اجتماعی جامعه از طریق یادگیری خدمات محور و یادگیری مادام‌العمر است. بدین معنا که یادگیری مادام‌العمر را می‌توان به عنوان فرآیند مستمر کسب مهارت‌ها و ارزش‌های دانش در طول زندگی یک فرد، از طریق تجربیاتی که در طول زندگی رسم یا غیررسمی با آن‌ها مواجه می‌شود، تعریف کرد و یادگیری خدمات محور (یادگیری تجربی) به ترکیبی از فرصت‌های یادگیری ساختاریافته با عمل در جوامع اشاره دارد. لذا در این رویکرد تقویت مسئولیت اجتماعی و زیست‌محیطی در آموزش دانشجویان، فراهم کردن امکان دسترسی برابر به آموزش برای همه فارغ از مباحث جنسیتی، قومیتی و نژادی، تشویق بحث و گفتگو و پیوند آموزش با نیازهای جامعه و توسعه پایدار از مهم‌ترین ویژگی‌های این رویکرد است.

پژوهش: در این رویکرد نوعی از فعالیت پژوهشی که هدف آن تولید و مدیریت اجتماعی دانش است؛ به عبارتی دیگر، به ایجاد تحول اجتماعی در جامعه برای حل مسائل از طریق همکاری میان متخصصین و مشارکت کنندگان جامعه می‌پردازد. از این رو پژوهش‌های مسئله محور، چند رشته‌ای و میان‌رشته‌ای، جامعه‌محور، مشارکتی و کارآفرینانه در مرکز توجه است تا از این طریق بتوان به رفع کمبودها و موانع شناختی توسعه پایدار کمک کرد.

خدمات: جدای از خدمات آموزشی و پژوهشی دانشگاه، در این رویکرد خدماتی نظیر انجام مراقبت‌های بهداشتی، توجه به سلامت ذینفعان، برقراری تعادل زندگی- کار، فراهم کردن امکانات فناورانه، حمایت‌های مالی‌کمک هزینه تحصیلی، بورسیه، جایزه و...، حمایت از برنامه‌های فرهنگی و ورزشی، برگزاری همایش‌ها و کنفرانس‌ها با دغدغه‌های عمومی، همکاری با سازمان‌های مردم نهاد، محلی و بین‌المللی و انجام خدمات خیرخواهانه و داوطلبانه نیز اهمیت بسیاری دارد. برخی از این خدمات به دانشجویان و کارکنان و خانواده‌هایشان ارائه می‌گردد و برخی ممکن است همه بخش‌های جامعه را در برگیرد (خاتمی و همکاران، ۱۴۰۰).

ابعاد مختلف مسئولیت اجتماعی

مسئولیت اجتماعی از دهه ۱۹۵۰ با بحث مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به شکلی جدی آغاز شد منظور از مسئولیت اجتماعی شرکتی که ادبیاتی غنی و مفصل در حوزه علوم سیاسی، علوم اجتماعی و مدیریت و اقتصاد دارد، سبکی تازه از مدیریت در شرکت‌های تولیدی و خدماتی است که با در نظر گرفتن اخلاق به مفاهیمی چون توسعه پایدار اجتماعی، حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی و احترام به تنوع می‌اندیشد و می‌کوشد تا مسائل اجتماعی ناشی از پروژه‌های توسعه را کاهش دهد. مباحث مسئولیت اجتماعی در شرکت‌ها به تدریج گسترش یافت و مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها و نهادهایی چون دولت و دانشگاه را نیز در بر گرفت تا بالاخره به مسئولیت‌های اجتماعی افراد نیز رسید. امروز حتی در تعاریفی از مسئولیت که در منابع مربوط به مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ارائه می‌شود نیز پا را از شرکت‌ها فراتر گذاشته و این تعریف را شامل اجتماع و افراد نیز می‌دانند. کلمز و بینز (۱۹۸۳) معتقدند مسئولیت به لحاظ لغوی به معنی توانایی پاسخ دادن و درعرف، به معنای تصمیم‌گیری مناسب و مؤثر است. منظور از تصمیم‌گیری مناسب، آن است که شخص در چارچوب هنجارهای اجتماعی و انتظاراتی که معمولاً از او می‌رود، دست به انتخاب بزند که سبب ایجاد روابط انسانی مثبت، افزایش ایمنی، موفقیت و آسایش خاطر شود و پاسخ مؤثر نیز پاسخی است که کودک را قادر می‌سازد تا به هدف‌هایی دست یابد که باعث تقویت عزت نفس می‌شوند.

ناکامورا و واتانابه مورائوکا (۲۰۰۶) نیز تاکید می‌کنند که مسئولیت‌پذیری از آن رو که برای دموکراسی و جامعه دموکراتیک تأثیر می‌گذارد، دارای ارزش والایی است و اصولاً محور و کانون اصلی مسئولیت‌پذیری، نوع دوستی و احترام به دیگران است. مرگلر و همکاران معتقدند که مسئولیت‌پذیری در معنای توانایی نظم دادن به تفکر، احساسات و رفتار فردی همراه با اراده و قدرت انتخاب‌گری خود به عنوان مسئول و پاسخ‌گوی اصولی پیامدهای فردی و اجتماعی آن است.

از دیدگاه سرتو (۲۰۰۷) مسئولیت‌پذیری به مثابه الزام و تعهد درونی فرد برای انجام مطلوب همه فعالیت‌هایی است که به عهده او گذاشته شده و نشأت گرفته از واقعیت‌های درونی هر فرد است. لذا این مفهوم با پذیرش و انجام یک مسئولیت یا وظیفه، متناسب با سطح توانایی‌ها، استعدادها و علایق فردی همراه است.

مسئولیت‌پذیری اجتماعی از منظر جامعه‌شناختی در سه سطح خرد، میانی و کلان قابل مطالعه است. در سطح خرد مسئولیت‌پذیری به عنوان احساس تعهد و کنشی که تک‌تک افراد در قالب نقش‌های خود نسبت به یکدیگر دارند، در نظر گرفته می‌شود. در سطح میانی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در ارتباط با گروه، سازمان و مانند آن و در سطح کلان مسئولیت‌پذیری اجتماعی دولت ملت‌ها در نظام جهانی مطرح می‌گردد (اسکیلار و میلر، ۲۰۱۰).

بعد جامعه‌ای اجتماع: این بعد از مسئولیت‌پذیری اجتماعی به پایگاه اجتماعی فرد و مجموعه‌ای از روابط و پیوندهای میان افراد که روزانه با توجه به نقش‌های خود با دیگری درکنش متقابل هستند، مربوط می‌شود. معنای محوری این بعد از مسئولیت‌پذیری اجتماعی ناظر بر تعهد کنشگران به

مجموعه‌ای از قواعد، قوانین و هنجارها، جهت نظم بخشیدن و هماهنگ نمودن روابط میان کنشگران می‌باشد. این هنجار و قواعد عمل که هم می‌توانند هم جنبه رسمی داشته باشند، مبنای کنش و مسئولیت‌پذیری اجتماعی افراد را فراهم می‌سازند. از این جهت انتظار می‌رود فرد به‌عنوان شهروند جامعه در تعاملات و برخوردها، غیر از منافع فردی به منافع جمعی نیز توجه نماید. به‌طور خلاصه، اساس مسئولیت‌پذیری اجتماعی در این بعد مبتنی بر رعایت حقوق دیگران، نوع‌دوستی و مشارکت اجتماعی است. برای مثال یک شهروند باید به این امر واقف باشد که در یک جامعه، تنها نیست و در کنار مجموعه‌ای از افراد با عنوان شهروندان مدنی زندگی می‌کند، پس پیگیری منافع فردی ناپستی به قیمت نادیده انگاشتن منافع جمع و ارزش‌های جمعی حاصل شود. این اندیشه که همه ما افراد یک جامعه و نسبت به اعمال و رفتار یکدیگر مسئولیت‌پذیر هستیم، می‌بایست مورد توجه جدی قرار گیرد (طالبی و خوشبین، ۱۳۹۱).

پیشینه پژوهش

بررسی‌های صورت گرفته در زمینه موضوع پژوهش نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر، پژوهش‌هایی در زمینه مسئولیت‌پذیری در آموزش عالی صورت گرفته است که برخی از مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر در جدول ۱ می‌باشد.

جدول ۱. خلاصه نتیجه مطالعات مرور شده

ردیف	نویسنده و سال	عنوان پژوهش	ابعاد و مفهوم‌پردازی از مسئولیت‌پذیری اجتماعی	نتیجه
۱	طبری و همکاران (۱۴۰۱)	مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه: ارائه الگوی اثربخشی دانشگاه در توسعه کارآفرینی	مؤلفه‌های توانمندسازی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مسئولیت‌پذیری سازمانی و مسئولیت‌پذیری ارتباطی و علمی بررسی شده است.	نقش مؤثر دانشگاه در کارآفرینی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی
۲	موبد (۱۴۰۰)	مروری بر شاخص‌های ارتباط مؤثر دانشگاه و جامعه بر مبنای الگوهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی	مؤلفه‌های توسعه اجتماعی و توسعه انسانی، مسئولیت زیست‌محیطی، علمی و فرهنگی، اخلاقی، مؤلفه‌های مشارکت و پژوهشی در این پژوهش بررسی شد.	نقش مؤثر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ارتباط آن با دانشگاه و ارتباط مؤثر با جامعه
۳	ذوالفقاری و همکاران (۱۴۰۰)	ارزیابی مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی مازندران	مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری دانشگاه، متغیرهای تعامل دانشگاه با جامعه، محیط‌زیست در راستای توسعه پایدار، عدالت اجتماع، توجه به منافع اقتصادی جامعه سلامت و شفافیت ملی، توجه به توسعه اقتصادی جامعه، پاسخگویی و دانش اقتصادی در این پژوهش بررسی شد.	وضعیت متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی نسبت به سایر متغیرها در حد متوسط بوده است.
۴	دارابی و همکاران (۱۳۹۹)	واکاوای مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی به‌عنوان یک ارزش اخلاقی در دانشگاه‌های آزاد اسلامی	مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی شامل مسئولیت علمی و آموزشی، مسئولیت اقتصادی، مسئولیت عمومی در قبال اجتماع، مسئولیت قانونی، مسئولیت توسعه، مسئولیت اخلاقی، مسئولیت زیست‌محیطی، مسئولیت سازمانی و فناوری بوده است.	مسئولیت علمی و آموزشی، اخلاقی و عمومی اثرات بیشتری در مسئولیت اجتماعی نسبت به سایر مؤلفه‌ها ایفا کرده‌اند.
۵	فلاح و همکاران (۱۳۹۹)	شناسایی مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه مهارتی	باتوجه به نظریه سازگاری و بازسازی اجتماعی آیزنر به بررسی برنامه درسی مسئولیت‌پذیر در دانشگاه پرداخته شد.	سه مقوله اصلی محتوای آموزشی، فعالیت‌های یادگیری و یاددهی و ارزشیابی مستمر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه مهارتی را تشکیل دادند.
۶	کیخا و همکاران (۱۳۹۸)	مطالعه مسئولیت اجتماعی گروه‌های آموزشی (مطالعه موردی گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه)	پنج مؤلفه مسئولیت اجتماعی اخلاقی، قانونی، زیست‌محیطی، مشارکت اجتماعی و اقتصادی بررسی شد.	مؤلفه زیست‌محیطی بالاترین میزان نارضایتی و مؤلفه اخلاق آموزشی و پژوهشی با بالاترین سطح رضایت قرار دارد.
۷	فرهادی راد و همکاران (۱۳۹۸)	شناسایی و واکاوای مسئولیت‌های اجتماعی دانشگاه	مؤلفه مسئولیت اجتماعی در ۲۰ مقوله و برای دسته‌بندی آن‌ها از الگوی کارول استفاده شده است و در چهار مقوله اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه ارائه شده است.	وضعیت مؤلفه مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه بالاتر از حد میانگین قرار دارد.
۸	برادران حقیر و همکاران (۱۳۹۸)	مفهوم سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاه در ایران	در سه سطح خرد (اعضای هیئت‌علمی) و میانی (مدیریت دانشگاه) و کلان (دولت) بررسی شد و تعریف مسئولیت‌پذیری به مفهوم نهاد اجتماعی ارائه شد.	دانشگاه به‌عنوان یک نهاد اجتماعی در مسئولیت‌پذیری اجتماعی به توسعه پایدار و افزایش کیفیت زندگی و احقاق حقوق کاهش مرارت‌های بشری می‌انجامد.
۹	اقدام پورو همکاران (۱۳۹۸)	تجارب زیسته دانشجویان از مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه	تجارب زیسته دانشجویان در قالب هفت مقوله اصلی (فضای حاکم بر آموزش عالی، اصول حاکم بر آموزش عالی، عوامل زمینه ساز مسئولیت‌پذیری، درک همدلانه، نقش پذیری و مشارکت، ارزش مداری ساختار اجتماعی دانشگاه دسته بندی شد.	ناکارایی فضای دانشگاهی ایران، ناسازگاری و بی ثباتی در فرایند گفتگو و مذاکره و همچنین نبود انگیزه کافی برای سخت کوشی و ضعف روحیه پژوهشگری در دانشجویان دیده شده است
۱۰	شفائی یامچلو و همکاران (۱۳۹۶)	مطالعه شناخت وضعیت موجود مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر الگوی والایس بر اساس دیدگاه اعضای هیئت‌علمی (مطالعه موردی دانشگاه تهران)	در پنج مقوله: توسعه حس مسئولیت‌پذیری در دو بعد فردی و حساسیت اخلاقی دانشگاه به‌مثابه شهروند مسئولیت‌پذیر؛ رهیافت اخلاقی دانشگاه؛ برای دستیابی به جامعه پایدار از طریق فرایندهای مدیریت، توسعه، پژوهش و آموزش؛ در گفتمان تعاملی جامعه و دانشگاه مطرح شده است.	وضعیت مسئولیت‌پذیری در دانشگاه تهران مطلوب و رضایت‌بخش نمی‌باشد.
۱۱	اقدام پورو همکاران (۱۳۹۶)	شناسایی عوامل اثرگذار بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان نظام آموزش عالی	مؤلفه‌ها تحت سه عنوان کلی، مضامین پایه، مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر و ۷۸ مضمون دسته بندی گردیدند.	عمده ترین عوامل اثرگذار بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان آموزش عالی: توسعه اجتماعی، سرمایه اجتماعی، رضایت اجتماعی و تعهد اجتماع می‌باشند که وجود یا فقدان هر کدام از عوامل می‌تواند بر سطح مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان تأثیرگذار باشد.
۱۲	وظیفه و همکاران (۱۳۹۵)	مؤلفه‌های ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی	پنج بعد اصلی مسئولیت‌پذیری اجتماعی عبارتند از: ابعاد بشردوستانه، اقتصادی، قانونی، اخلاقی و فناوری که بعد مسئولیت‌پذیری فناوری برای اولین بار در ابعاد مسئولیت‌پذیر مطرح شده است.	وضعیت مسئولیت‌پذیری در دانشگاه آزادخراسان شمالی و جنوبی مطلوب و رضایت‌بخش می‌باشد.

۱۳	محمودلو و همکاران (۱۳۹۳)	شناسایی مؤلفه های مسئولیت پذیری دانشگاه ها با استفاده از تکنیک دلفی فازی (مطالعه موردی: دانشگاه شیراز)	مؤلفه ها در ۵ بعد مسئولیت آموزش و پژوهش، مسئولیت قانونی، مسئولیت اخلاقی، مسئولیت زیست محیطی و مسئولیت نوع دوستی و ۱۸ معیار مطرح شده است.	مؤلفه مسئولیت زیست محیطی نسبت به مؤلفه های دیگر نقش کمتری دارد و تنها مربوط به پرهیز از آسیب رساندن به محیط زیست می گردد.
۱۴	جوکار و همکاران (۱۳۹۳)	رابطه سبک های هویت بامسئولیت پذیری اجتماعی در دانشجویان دانشگاه شیراز	مسئولیت پذیری اجتماعی را به دو مقوله فعال و منفعل تقسیم کرده اند. فعال: شکلی از مسئولیت پذیری اجتماعی است که فرد خود را به طور مستقیم با اجتماع درگیر می کند. منفعل: مسئولیت پذیری اجتماعی است که فرد با تفویض وظایف خود به دولت یا نهادهای عمومی، خود را از پذیرش مسئولیت میرا می داند.	سبک های مختلف هویتی به طور معنادار مسئولیت-پذیری اجتماعی را پیش بینی می کنند.
۱۵	امینی و همکاران (۱۳۹۲)	ارزیابی میزان مسئولیت پذیری دانشجویان دانشگاه کاشان	مؤلفه های مسئولیت پذیری در قالب هفت مؤلفه اصلی نظم پذیری، قانونمندی، وظیفه شناسی، امانتداری، سازمان یافتگی و پیشرفت گرای سنجیده شده است	میزان همه مؤلفه های مسئولیت پذیری بالاتر از حد میانگین است. میزان مسئولیت پذیری بر حسب جنس معنادار نیست اما بر حسب رشته و مقطع دانشگاهی معنادار است.
۱۶	رسولی نژاد و همکاران (۱۳۹۱)	رابطه معنویت با تعهد و احساس مسئولیت در بین دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه پیام نور دامغان	مسئولیت پذیری به احساس مسئولیت در قبال دیگران تعبیر شده است.	بین معنویت و تعهد با مؤلفه های مسئولیت پذیری دانشجویان رابطه معنادار وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

مسئولیت اجتماعی دانشگاهی به موضوع محوری بحث های تأثیرگذار در سازمان های مربوط به آموزش عالی تبدیل شده است و مسئولیت پذیری اجتماعی به عنوان تعهد ضمنی از جانب دانشگاه محسوب می شود که علت وجودی آن گسترش و اجرای اصول و ارزش های عمومی و خصوصی از طریق عملکردهای دانشگاه از قبیل مدیریت، آموزش، پژوهش و پروژه های خارجی است و به این ترتیب دانشگاه سعی در اجرای رضایت بخش مسئولیت های برگرفته از جامعه دارد.

تحلیل مسئولیت پذیری از جهات گوناگون دشوار است و نوظهور بودن مفهوم مسئولیت پذیری اجتماعی، تحول و دگرپرسی فراوان در این مفهوم، چند تباری بودن مسئله مسئولیت پذیری اجتماعی سبب دشواری در مفهوم این تعریف است. اگرچه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مفهومی نوظهور است اما بر اساس نیازهای جامعه، فرهنگ، دیدگاه ها و تغییرات محیطی گوناگون بسیار متحول و توسعه یافته است. مفهوم نوین مسئولیت اجتماعی معتقد است که بین اهداف بنیادی دانشگاه و محیطی که در آن عمل می کند، باید همخوانی وجود داشته باشد و این امر به منفعت اجتماعی و دانش اشاره دارد که منجر به بهبود کیفیت زندگی می شود.

دانشگاه در رابطه با مسئولیت اجتماعی تعهدی دوگانه دارد. تعهد اول این که دانشگاه به مثابه یک سازمان در جامعه فعالیت می کند؛ لذا باید نسبت به مسائل اجتماعی چه از نظر روحی و چه از نظر مسائل زیست محیطی حساس بوده و در قبال جامعه درون سازمانی (اعضای هیئت علمی، کارکنان، مدیران و دانشجویان) و برون سازمانی (جامعه ای که به آن تعلق دارد) احساس مسئولیت کند. دومین تعهد و مهم تر آن که دانشگاه عهده دار وظیفه آموزش و ترویج فرهنگ مسئولیت اجتماعی به سازمان ها، شهروندان و جامعه خواهد بود و دانشگاه باید با رفتار، برنامه ها و عملکردهایش مروج فرهنگ مسئولیت پذیری اجتماعی در جامعه و سازمان باشد.

در این پژوهش با توجه به مرور پیشینه و ابعاد و مفهوم پردازی خلاصه شده در جدول ۱ از بین ۱۶ مقاله منتخب حدود ۴۳ شاخص شناسایی شده و مقوله هایی که بیشترین اشتراک را از لحاظ موضوع و مفهوم مسئولیت پذیری اجتماعی داشته اند در ۷ بعد مجزا مورد استخراج بررسی قرار گرفته اند که شامل ابعاد اخلاقی، قانونی، زیست محیطی، آموزش و پژوهش، نوع دوستی، توسعه اجتماعی و اقتصادی می باشد.

به غیر از پژوهشی که توسط شفاهی یامچلو و همکاران ۱۳۹۶ صورت گرفته و میزان این ابعاد در سطح پایینی قرار داشت در یافته های پژوهش هایی که توسط دارایی و همکاران ۱۳۹۹، کیخا و همکاران ۱۳۹۸، فرهادی راد و همکاران ۱۳۹۸، وظیفه دوست و همکاران ۱۳۹۵، محمودلو و همکاران ۱۳۹۳ انجام شده است مؤلفه های آموزش و پژوهش و اخلاقی و قانونی دارای بیشترین اهمیت و میزان پرداختن دانشگاه ها به این ابعاد مسئولیت-پذیری اجتماعی در سطح متوسط رو به بالا بوده است؛ بالا بودن سطح مسئولیت پذیری در امر آموزش و پژوهش حاکی از پررنگ بودن بحث آموزش و پژوهش در دانشگاه است و با این کار بخش قابل توجهی از مسئولیت خود را در قبال دانشگاه انجام داده است. مسئولیت دیگر دانشگاه که مسئولیت قانونی می باشد به رعایت استانداردها و نرم های آموزشی و همچنین تدوین سیاست های آموزشی همگانی مسئولیت پذیری اجتماعی می پردازد. بعد اخلاقی به مؤلفه هایی مثل رعایت اخلاق حرفه ای، اشاعه عدالت و برابری در جامعه، ترویج آزادی عمل دانشگاه در ورود به معضلات

اجتماعی و حفظ حریم خصوصی و اطلاعات دانشجویان و استادان و کارمندان مربوط می شود که دانشگاه باید کرامت دانشجویان را حفظ نموده و به ارزش های اجتماعی پایبند باشد.

بر طبق یافته های پژوهش توسط ذوالفقاری ۱۴۰۰، دارابی و همکاران ۱۳۹۹، کیخا و همکاران ۱۳۹۸، شفاهی یامچلو و همکاران ۱۳۹۶، محمدلو و همکاران ۱۳۹۳ مؤلفه زیست محیطی از دیگر مؤلفه ها میزان خیلی کمی از مطلوبیت و رضایت را به خود اختصاص داده است که نشان از غفلت گروه های آموزشی، نظام دانشگاهی از پدیده محیط زیست در ایران است که امروز به یک معضل جدی جهانی مبدل شده است. با توجه به این مهم که شاخص محیط زیست در همه پژوهش های صورت گرفته غیرمطلوب و منفی گزارش شده با غفلت بی توجهی دولت از پدیده محیط زیست و عواقب زیان بار آن، اگر در پژوهش ها و نظام های آموزشی نیز بدان پرداخته نشود در آینده نه چندان دور با بحران های زیست محیطی شدیدی مواجه خواهیم شد که زندگی همه انسان ها را فرامی گیرد و تهدید می کند.

همچنین بر طبق یافته های پژوهش که توسط ذوالفقاری ۱۴۰۰، دارابی و همکاران ۱۳۹۹، کیخا و همکاران ۱۳۹۸، اقدام پور ۱۳۹۶، وظیفه دوست و همکاران ۱۳۹۵، محمد لو و همکاران ۱۳۹۳ انجام شده وضعیت مؤلفه توسعه اجتماعی و اقتصادی و مؤلفه نوع دوستی یا بشردوستانه در حد متوسط و تا حدی مطلوب ذکر شده است. با توجه به این که توسعه اجتماعی و اقتصادی فرآیندی است که ساختارهای کهن را به شکل نوین تغییر می دهد و نهادهایی را می سازند که موجب انسجام و همبستگی درون جامعه می شود. نهاد آموزش عالی نیز به عنوان بخشی از نهاد اجتماعی با پرورش نیروی انسانی آگاه و متعهد به مسئولیت اجتماعی در کنار مسئولیت های حرفه ای تأثیر غیرقابل انکاری در توسعه اجتماعی و اقتصادی جوامع خواهد داشت و هرچه در محیط دانشگاه فرآیند مشارکت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و رفتارهای بشردوستانه بیشتر فراهم گردد می توان توقع داشت که دانشجویان رفتار مسئولانه تری در موضوعات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از خود نشان دهند. همچنین در حوزه نوع دوستی و خدمات بشردوستانه که یکی از وظایف دانشگاه ها ارتقای تصویر دانشگاه در جامعه و واکنش به بحران های انسانی و طبیعی به وجود آمده در سطح ملی و بین المللی و خدمات رسانی مادی و معنوی به افراد جامعه است؛ دانشگاه باید به گونه ای فعالیت نماید که به عنوان نماد اصلی توسعه شناخته شود و از افراد واجد صلاحیت که دارای استعداد خاصی هستند ولی شاید به دلایلی فاقد تمکن مالی باشند حمایت نموده و فرصت آموزش و یادگیری را برای آن ها فراهم آورد.

با توجه با آنچه بیان شد دانشگاه می تواند فضای مناسبی جهت آموزش دانشجویان برای فراگیری و آگاهی از حقوق و مسئولیت های اجتماعی خود فراهم آورد تا از نظر دیدگاه و افق دید و گستره اطلاعاتی به افرادی مفید و متعهد و مسئولیت پذیر تبدیل شوند. در این راستا دانشگاه های امروز موفقیت و تداوم حیات خود را در گرو مسئولیت در برابر محیط اجتماعی می بینند و بارویکردی آینده نگر و پویا و منسجم نسبت به مسئولیت اجتماعی عمل می کنند، زیرا دانشگاه ها پایبندی به مسئولیت های اجتماعی را نوعی سرمایه گذاری انسانی - اجتماعی جهت توسعه اقتصادی - اجتماعی ملت ها می دانند.

اهمیت توجه به مسئولیت پذیری اجتماعی در دانشگاه سبب شده که پژوهشگران در این حوزه اذعان نمایند که؛ مؤسسات آموزش عالی در عصر مدرن در حال برنامه ریزی راهبردی برای پذیرش مسئولیت های اجتماعی هستند و از طرف دیگر اذعان دارند که دانشگاه ها موظف هستند از اثرات فعالیت های خود بر جامعه آگاه شوند. این امر یکی از اولویت های اساسی دانشگاه جهت ادامه بقا در جامعه است.

منابع

- احمدی، حسن و جمهری، فرهاد. (۱۳۸۰). روان شناسی رشد، نوجوانی، جوانی، میانسالی و پیری، تهران، انتشارات پردیس.
- اقدام پور، رضا؛ کشتی آرای، نرگس و اسماعیلی، رضا. (۱۳۹۶). شناسایی عوامل اثرگذار بر مسئولیت پذیری اجتماعی دانشجویان نظام آموزش عالی، فصلنامه پژوهش کیفی در برنامه درسی دانشگاه علامه طباطبائی، ۹(۱)، ۱۶۹-۱۳۹.
- امینی، محمد؛ رحیمی، حمید و همکاران. (۱۳۹۲). ارزیابی میزان مسئولیت پذیری دانشجویان دانشگاه کاشان"، نشریه فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۳(۲)، ۲۷۱-۲۹۶.
- ایمان، محمدتقی و جلائیان بخشنده، وجیهه. (۱۳۸۹). بررسی و تبیین رابطه بین مسئولیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در بین جوانان شهر شیراز، نشریه جامعه شناسی کاربردی، ۲۶(۱)، ۱-۱۰.

- براتعلی پور، مهدی. (۱۳۸۹). غایت نگرانی اخلاقی و مسئولیت پذیری اجتماعی، فصلنامه علمی پژوهشی اندیشه نوین دینی، ۲۰۶، ۸۱-۱۰۶.
- برادران حقیر، مریم؛ نورشاهی، نسرين و روشن، احمدرضا. (۱۳۹۸). مفهوم سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاه در ایران، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۲۵ (۳)، ۱-۲۶.
- جاکار، بهرام و دیگران. (۱۳۹۶). پیش بینی مسئولیت پذیری اجتماعی بر اساس سبک های هویت در دانشجویان دانشگاه شیراز، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۴ (۱)، ۳-۲۲.
- خاتمی، سید مهدی؛ بوجاری و رنجبر، احسان. (۱۴۰۰). آموزش طراحی شهری: واکاوی شیوه های آموزشی با تاکید بر چارچوب مسئولیت اجتماعی، مجله علمی گفتمان طراحی شهری، ۲ (۳)، ۸۹-۱۱۰.
- دارایی، مهري؛ محمدی، علیرضا و طولابی، زینب. (۱۳۹۹). واکاوی مؤلفه های مسئولیت اجتماعی به عنوان یک ارزش اخلاقی در دانشگاه های آزاد اسلامی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۱۶ (۱۴)، ۱۰۴-۱۱۰.
- ذوالفقاری، رشید؛ پارسا معین، کوروش و طالبی پنه چوله، قاسمعلی. (۱۴۰۰). ارزیابی مؤلفه های مسئولیت پذیری اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی مازندران، فصلنامه مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی، ۱۲ (۲)، ۵۳۱-۵۳۱.
- رسولی نژاد، مرتضی و دیگران. (۱۳۹۳). رابطه معنویت با تعهد و احساس مسئولیت در دانشجویان مطالعه موردی دانشگاه پیام نور دامغان، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۴ (۱۳۲-۱۱۹).
- شفائی یامچلو، طاهره؛ ابیلی، خدایار و قراملکی، احد فرامرز. (۱۳۹۸). تجارب زیسته دانشجویان از مسئولیت پذیری اجتماعی در دانشگاه، دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، ۱۰ (۲۰)، ۲۶۴-۲۳۷.
- شفائی یامچلو، طاهره؛ ابیلی، خدایار و قراملکی، احد فرامرز. (۱۳۹۵). مطالعه شناخت وضعیت موجود مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر الگوی والایس بر اساس دیدگاه اعضای هیئت علمی (مطالعه موردی دانشگاه تهران)، فصلنامه علمی پژوهشی آموزش عالی ایران، ۸ (۴)، ۷۹-۱۰۲.
- شهیدی، مهدی (۱۳۸۹). آثار تعهدات و قراردادهای مجتمع علمی و فرهنگی مجد، صفحه ۴۹.
- طالبزاده نوریان، محسن؛ بهرام صالح صادق پور و انسی کرامتی. (۱۳۸۷). بررسی تأثیر جو اجتماعی مدارس متوسطه بر پرورش مهارت های اجتماعی دانش آموزان. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۸، ۲۳-۴۶.
- طالبی، ابوتراب؛ خوشبین، یوسف. (۱۳۹۱). مسئولیت پذیری اجتماعی جوانان، فصلنامه علوم اجتماعی، ۱۹ (۵۹)، ۲۴۰-۲۰۷.
- طبری، مجتبی؛ متانی، مهرداد و براری پایین لموکی، سمیه. (۱۴۰۱). مسئولیت پذیری اجتماعی دانشگاه: ارائه الگوی اثربخشی دانشگاه در توسعه کارآفرینی، پژوهش های جامعه شناسی، ۱۶ (۲)، ۷۰-۹۱.
- فردانش، هاشم و سبحانی نژاد. (۱۳۷۹). مسئولیت پذیری اجتماعی در برنامه درسی کنونی دوره ابتدایی ایران، نشریه مدرس علوم انسانی، ۴ (۱)، ۹۴-۸۲.
- فرهادی راد، حمید؛ پارسا، عبدالله؛ شاهی، سکینه و بهرامی، مهران. (۱۳۹۸). شناسایی واکاوی مسئولیت های اجتماعی دانشگاه، فصلنامه آموزش علوم دریایی، ۲۱، ۳۳-۴۵.
- فلاح، وحید؛ طالبیان، مریم و محمد صالحی. (۱۳۹۹). شناسایی مؤلفه های مسئولیت پذیری اجتماعی در برنامه درسی دانشگاه مهارتی، مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز، ۲۸ (۲۸)، ۲۲۸-۲۱۰.
- کلمز، هریس و بینز، رینولد (۱۳۹۸). نظریه های شخصیت، ترجمه احمد رضوانی، انتشارات آستان قدس رضوی.
- کیخا، احمد و ابیلی، خدایار. (۱۳۹۹). مطالعه مسئولیت اجتماعی گروه های آموزشی (مطالعه موردی گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی دانشگاه تهران)، فصلنامه علمی پژوهشی آموزش عالی ایران، ۱۲ (۱)، ۱۱۳-۱۳۸.
- محمدلو، مسلم؛ اکبری، بنفشه و مهدویان پور، الهام. (۱۳۹۳). شناسایی مؤلفه های مسئولیت پذیری دانشگاه ها با استفاده از تکنیک دلفی فازی (مطالعه موردی: دانشگاه شیراز)، فصلنامه انجمن آموزش عالی، ۶ (۳)، ۱۶۱-۱۹۲.
- موبد، میترا و نادى زاده اردکانی، علی. (۱۴۰۱). مروری بر شاخص های ارتباط مؤثر دانشگاه و جامعه بر مبنای الگوهای مسئولیت پذیری اجتماعی دانشگاه، فصلنامه سیاست نامه علم و فناوری، ۱۲ (۱)، ۹۹-۱۱۲.
- نیکخواه، هدایت؛ جهانشاهی فرد، پریسا. (۱۳۹۳). بررسی میزان مسئولیت پذیری شهروندان بندرعباس و عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر آن، نشریه مطالعات جامعه شناسی شهری، ۵ (۱۳)، ۱۳۴-۱۰۹.
- وظیفه دوست، حسین؛ حبیبی، نوید و جعفری، پریش. (۱۳۹۵). مؤلفه های ارتقای مسئولیت پذیری اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۲۲ (۲)، ۱۴۵-۱۲۵.
- یمنی دوزی سرخابی، محمد (۱۳۹۱). کیفیت در آموزش عالی، انتشارات سمت.
- Boyd, D., Goldhaber, D. (2007). Lankford, H. & Wyckoff, J. The effect of certification and preparation on teacher quality. Future Child, 17, 45-68.
- Cereto, S.C. (2007) Principles of Modern Management, Function & Systems Massachusetts: Allyn & Bacon, THC.
- Hastuti, T. D., Haryanti, K., & Lako, A. (2020). Implementation of University Social Responsibility as a Corporate Social Responsibility Catalyst in SMEs. Implementation of University Social Responsibility as a Corporate Social Responsibility Catalyst in SMEs, 83, 18517-18528.

- Mergler, A. S. (2007). Relationships between personal responsibility, emotional intelligence and self esteem in adolescents and young adults. *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 24(1), 5-18.
- Nakamura, M., & A. M. (2006). Watanab-Muraoka. Global Social Responsibility; Developing a Scale for Senior High School Student in Japan. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 28(3), 213.
- Leuven, A., & Oosterlinck, K. U. (2005). (University & Industry Knowledge Management: A University Perspectives. KU Leuven Research & Development Paper, 205.
- Whyte, L. (2008). Development of knowledge, management strategy for academic staff. Dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements of Dublin Institute of Technology for the degree of M.Sc. in Computing (Knowledge Management).

فصلنامه ایده های نو در تعلیم و تربیت